

Spis treści

Wstęp.....	11
Rozdział 1	
Charakterystyka prania brudnych pieniędzy	21
1.1. Geneza i pojęcie prania brudnych pieniędzy	21
1.2. Fazy i tradycyjne techniki prania brudnych pieniędzy	26
1.2.1. Lokowanie (umiejscawianie).....	29
1.2.2. Maskowanie (nawarstwianie).....	31
1.2.3. Integracja (legalizacja).....	34
1.3. Cyberlaundering i waluty wirtualne jako nowy sposób prania pieniędzy	36
1.3.1. Internet i płatności elektroniczne.....	36
1.3.2. Pieniądz tradycyjny a wirtualna waluta internetu.....	45
1.4. Pranie pieniędzy jako zjawisko sprzyjające finansowaniu terroryzmu	63
Rozdział 2	
Międzynarodowe inicjatywy przeciwdziałające praniu brudnych pieniędzy oraz dostosowanie krajowego porządku prawnego do norm międzynarodowych	70
2.1. Globalne rozmiary prania pieniędzy oraz pomiar tego zjawiska.....	70
2.2. Organizacje i instytucje międzynarodowe przeciwdziałające praniu pieniędzy.....	80
2.2.1. Organizacja Narodów Zjednoczonych.....	81
2.2.2. Rada Europy	84
2.2.3. Prawodawstwo Unii Europejskiej.....	88
2.2.4. Grupa Specjalna ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (FATF)...	91
2.2.5. Grupa Egmont.....	95
2.3. Implementacja rozwiązań międzynarodowych do krajowego porządku prawnego.....	97
2.3.1. Etapy kształtowania systemu prawnego w Polsce.....	97
2.3.2. Penalizacja przestępstwa prania brudnych pieniędzy.....	100

2.4. Ustawa o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu	103
2.4.1. Definicja prania pieniędzy	103
2.4.2. Krajowy system przeciwdziałania praniu pieniędzy	107
2.4.3. Obowiązki instytucji obowiązanych.....	114
2.4.4. Procedury wewnętrzne.....	121
2.4.5. Odpowiedzialność finansowa i karna	132

Rozdział 3

Rachunkowość jako źródło rzetelnej informacji ekonomicznej i wykonywanie zawodu księgowego wobec procederu prania brudnych pieniędzy 139

3.1. Informacja finansowa generowana przez system rachunkowości a potrzeby interesariuszy	139
3.2. Księgi rachunkowe jako źródło rzetelnej informacji.....	152
3.2.1. Zasady prowadzenia ksiąg rachunkowych i ich znaczenie w procesie przeciwdziałania praniu pieniędzy.....	152
3.2.2. Dowody księgowe i ochrona danych.....	156
3.2.3. Biuro rachunkowe jako podmiot prowadzący księgi rachunkowe innych jednostek.....	163
3.3. Uwarunkowania wykonywania zawodu księgowego.....	168
3.3.1. Wolne zawody, zawody regulowane i zawody zaufania publicznego	168
3.3.2. Warunki wykonywania zawodu księgowego oraz usługowego prowadzenia ksiąg rachunkowych w Polsce i wybranych krajach europejskich	175
3.3.3. Zachowania etyczne w rachunkowości	182
3.3.4. Międzynarodowa Federacja Księgowych (IFAC) wobec procederu prania brudnych pieniędzy	188

Rozdział 4

Badanie systemu kontroli legalności obrotu pieniężnego w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem biur rachunkowych..... 193

4.1. Efekty działalności Generalnego Inspektora Informacji Finansowej.....	193
4.1.1. Informacje o transakcjach podejrzanych i ponadprogowych	193
4.1.2. Postępowania analityczne i ich efekty.....	201
4.1.3. Kontrola instytucji obowiązanych oraz trendy prania pieniędzy w Polsce.....	207
4.2. Założenia metodologiczne badania skuteczności rachunkowego systemu kontroli legalności obrotu pieniężnego w Polsce w latach 2010-2014.....	215
4.2.1. Przesłanki przeprowadzenia badań.....	215
4.2.2. Cele, tezy, problemy i metody badawcze	217

4.2.3. Organizacja i sposób przeprowadzenia badań.....	220
4.2.4. Ogólna charakterystyka podmiotów zajmujących się usługowym prowadzeniem ksiąg rachunkowych – podstawowe dane staty- styczne.....	224
4.3. Wyniki przeprowadzonych badań.....	228
4.3.1. Badania sygnalne z okresu II kwartał 2010 – II kwartał 2013 r.	228
4.3.2. Badania główne – I kwartał 2014 r.....	235
4.3.3. Badania uzupełniające – I kwartał 2015 r.....	245
Zakończenie.....	250
Załącznik 1.....	259
Załącznik 2.....	262
Załącznik 3.....	264
Literatura.....	267
Spis rysunków.....	278
Spis tabel.....	280
Summary.....	282

Wstęp

Przeobrażenia ustrojowe i gospodarcze w Polsce, których jesteśmy świadkami od ponad 25 lat, obok skutków pozytywnych, stworzyły korzystne warunki do intensyfikacji zjawisk patologicznych związanych z przestępczością gospodarczą, a światowy kryzys finansowy i gospodarczy zapoczątkowany na przełomie lat 2008/2009 spotęgował te zagrożenia. Problematyka nadużyć gospodarczych jest jednym ze stałych doniesień mediów, które niemal codziennie informują o nowych aferach i nadużyciach, a za szczególnie niepokojące należy uznać niezgodne z prawem działania osób ze świata polityki i biznesu oraz zdarzające się ich powiązania ze środowiskiem przestępczym.

Jedną ze stosunkowo nowych kategorii przestępstw gospodarczych, określaną często w literaturze prawniczej mianem „przestępstw ekonomicznych”, jest nielegalny obrót pieniężny, zwany również praniem pieniędzy (*money laundering* – ML)¹. Proceder ten jest następstwem potrzeby legalizowania w obrocie gospodarczym środków pieniężnych i innych składników majątkowych, które zostały uzyskane w wyniku działań przestępczych. Skala i rosnące rozmiary przestępstw prania pieniędzy, chociaż trudne do zmierzenia lub w ogóle niepodlegające kwantyfikacji, stały się jednym z istotnych zagrożeń o zasięgu międzynarodowym, widocznym także w Polsce. Towarzyszy ono m.in. takim zjawiskom, jak globalizacja gospodarki, jednoczenie się Europy, swobodny przepływ kapitału oraz łatwy transfer środków finansowych, czemu sprzyja bardzo szybki rozwój technik teleinformatycznych. Destrukcyjne oddziaływanie tego ponadnarodowego zagrożenia ma wymiar nie tylko ekonomiczny, ale również społeczny i psychologiczny, bo obniża autorytet państwa jako organizacji skutecznie egzekwującej przestrzeganie obowiązującego prawa. Trudności w zwalczaniu lub istotnym ograniczaniu prania pieniędzy są m.in. następstwem zorganizowanej postaci tego procederu, realizowanego nierzadko przez profesjonalistów. W literaturze pranie pieniędzy jest zawsze łączone z terroryzmem,

¹ W opracowaniu używa się zamiennie terminów: „nielegalny obrót pieniężny”, „pranie pieniędzy”, „pranie brudnych pieniędzy” lub skrótu ML. W przypadku zwrotu „przeciwdziałanie praniu pieniędzy” (*anti-money laundering*) używano skrótu AML.

gdyż obydwie zjawiska, jako ukryte i nielegalne, mogą się wzajemnie uzupełniać lub być następstwem każdego z nich² [Wójcik 2007].

Nasuwa się w związku z tym pytanie: jaki związek może występować lub występuje między nielegalnym obrotem pieniężnym a rachunkowością i wykonywaniem zawodu księgowego? Pytanie to jest tym bardziej uzasadnione, że rachunkowość nie wypracowała procedur kontroli legalności obrotu pieniężnego w skali zarówno lokalnej, jak i globalnej.

Próby odpowiedzi na zadane pytanie należy poszukiwać w samej istocie procedury. Skoro podstawowym celem prania pieniędzy jest zalegalizowanie w obrocie gospodarczym nielegalnie uzyskanych wartości majątkowych³, jednym ze sposobów realizacji tego zamierzenia może być włączenie uzyskanych środków zarówno przez legalnie funkcjonujący system finansowy, jak i pozostałe jednostki gospodarcze. Oznacza to, że „pralnię” wcale nie musi być sektor finansowy, ale równie dobrze mogą to być podmioty gospodarcze i inne jednostki organizacyjne, ponieważ każda z nich jest wyposażona w składniki majątkowe przedstawiające określoną wartość pieniężną, a to, skąd pochodzą, określają źródła finansowania. Problemem osób piórących pieniądze nie jest ich brak, ale skuteczne ukrycie źródeł pochodzenia.

Badanie zjawiska nielegalnego obrotu pieniężnego dotyczy jego aspektów teoretycznych i empirycznych. Analiza teoretyczna prania brudnych pieniędzy, prowadzona w oparciu o dorobek dostępnej literatury, powinna być weryfikowana w praktyce gospodarczej i opierać się na analizie historycznych doświadczeń związanych z przeciwdziałaniem temu procederowi i jego zwalczaniem. Analiza przypadków pozwala na śledzenie złożoności procesów, określanie sposobów przeciwdziałania oraz umożliwia definiowanie lub modyfikowanie kluczowych pojęć i uwarunkowań AML.

Inspirację do podjęcia badań nad zjawiskiem nielegalnego obrotu pieniężnego stanowiły wprowadzone od 22 października 2009 r. zmiany w krajowych regulacjach prawnych dotyczące przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu⁴,

² W dalszej części publikacji w odniesieniu do terminu „finansowanie terroryzmu” (*financing of terrorism*) używano również skrótu FT, a w odniesieniu do zwrotu „przeciwdziałanie finansowaniu terroryzmu” (*combating the financing of terrorism*) – skrótu CFT.

³ Autor nie spotkał się z sytuacją, aby pojęcie „wartości majątkowe” było używane w nauce lub praktyce rachunkowości. Termin ten pochodzi z ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu [Ustawa z 16 listopada 2000].

⁴ Mowa tutaj o ustawie z 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł, która weszła w życie z dniem 23 czerwca 2001 r. (Dz. U. nr 116 poz. 1216 z 2000 r.). Do końca 2014 r. przepis ten był 40-krotnie nowelizowany. Najważniejszą zmianą, z punktu widzenia niniejszego opracowania, była zmiana opublikowana w ustawie o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 166 poz. 1317 z 2009 r.), obowiązująca od 22 października 2009 r. Nowelizacja ta zmieniła m.in. nazwę ustawy na ustawę „o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu” a także wprowadziła

które objęły swoim zakresem niektóre zawody i podmioty gospodarcze związane z rachunkowością. Skutki tych modyfikacji były na tyle znaczące, że doprowadziły do zmian organizacyjnych w jednostkach oraz konieczności postrzegania ewidencjonowanych operacji gospodarczych nie tylko ze względu na zgodność z normami rachunkowości i przepisami podatkowymi, ale także ze względu na możliwy brak ich praworządności lub wręcz przestępczy charakter. Uzasadnia to celowość badania zjawiska prania pieniędzy oraz mechanizmów związanych z przeciwdziałaniem temu procederowi.

Problem badawczy zawarto w dwóch zasadniczych pytaniach, które określały jednocześnie obszar badawczy. Po pierwsze, jakie znaczenie przypisuje się lub można przypisać rachunkowości w przeciwdziałaniu nielegalnemu obrotowi pieniężnemu i jakie czynniki spowodowały, że została ona uznana za nieodłączny element działań związanych z AML? Po drugie, jakie znaczenie można lub należy przypisać zawodom lub podmiotom związanym z rachunkowością w budowaniu systemu przeciwdziałającego praniu pieniędzy?

Jako że byt rachunkowości odnosi się głównie do sfery aktywności gospodarczej i obejmuje ewidencję, pomiar oraz prezentację efektów tej działalności, wydawać się powinno, że rachunkowość jest tym systemem informacyjnym, który jako pierwszy powinien dostrzec zaistniałe nieprawidłowości. Kierując się intuicją, można byłoby nawet zaryzykować twierdzenie, że bez rachunkowości skuteczne przeciwdziałanie przestępczości ekonomicznej nie jest możliwe. Wniosek ten jednak tylko w części może odpowiadać prawdzie, a pozytywną jego przesłanką jest przedmiot działania jednostki i funkcja dowodowa rachunkowości. W pierwszym przypadku chodzi głównie o system bankowy, którego przedmiotem działania jest powierzony pieniądź, a podstawowym zadaniem rachunkowości w tym sektorze jest m.in. ewidencja związana z jego obrotem. W drugim, obejmującym nie tylko banki, ale również pozostałe jednostki gospodarcze, mowa jest o zasobach dokumentacyjnych stanowiących podstawę dokonywanych zapisów księgowych.

Spostrzeżenia te wymagały podjęcia rozważań na gruncie teorii i praktyki związanych z nielegalnym obrotem pieniężnym. Celem teoretycznym przemyśleń autora było wskazanie – na podstawie dotychczasowego dorobku teorii i zmieniającej się praktyki gospodarczej – na narastający problem prania brudnych pieniędzy, ewolucję tego zjawiska i pochodzące od niego zagrożenia, a także umiejscowienie rachunkowości i zawodu księgowego w systemie przeciwdziałania temu zjawisku, przy czym pojęcie zawodu księgowego, z racji ograniczeń prawnych AML, w badaniach empirycznych zawężono do profesji związanej z usługowym prowadzeniem ksiąg rachunkowych.

nowe kategorie tzw. instytucji obowiązanych, do których zaliczono m.in. podmioty zajmujące się usługowym prowadzeniem ksiąg rachunkowych. W dalszej części opracowania w odniesieniu do tej normy prawnej używano skrótu „ustawa o PPPiFT”, a spójnik „oraz” zastąpiono spójnikiem „i”.

O nielegalnym obrocie pieniężnym mówimy wówczas, gdy środki te uda się skutecznie wprowadzić do legalnego obiegu. System informacyjny rachunkowości nie jest ukierunkowany na generowanie danych, które mogłyby wskazywać fakt popełnienia przestępstw gospodarczych, bez względu na ich rodzaj oraz to, czy księgi rachunkowe prowadzone są przez jednostkę lub wyspecjalizowany podmiot zewnętrzny. Rachunkowość jest systemem funkcjonującym tylko w sferze legalnej działalności gospodarczej, a zatem jest to miejsce, gdzie można wprowadzić procedury kontrolne odnoszące się do możliwego prania pieniędzy. Zakładając przypadek usługowego prowadzenia ksiąg rachunkowych, można zapytać: czy możliwe i zasadne jest rozszerzenie obszaru zainteresowań rachunkowości o poszukiwanie i wyodrębnianie podejrzanych – co do praworzeczności – transakcji klientów tych jednostek, a następnie przekazywanie informacji do organu państwowego z zachowaniem poufności? Czy w warunkach ujawnienia, w tym przypadku, niepełnej informacji sprawozdawczej, mogącej mieć wpływ na zdolność jednostki do kontynuacji działania, można mówić o rzetelnym i wiernym obrazie ekonomicznym? Czy informacja sprawozdawcza pomijająca potencjalnie przestępczy aspekt działalności jednostki może mieć wpływ na postawę interesariuszy zewnętrznych?

Przenosząc zasygnalizowane wątpliwości na grunt nauki o rachunkowości, należy w pełni zaakceptować pogląd A. Karmańskiej, która zwróciła uwagę na to, że wyzwania, jakie stawia otoczenie gospodarcze przed współczesną rachunkowością mają na tyle różnorodny charakter, iż podejmowane obecnie badania naukowe w dziedzinie rachunkowości muszą być interdyscyplinarne [Karmańska 2008]. W niniejszym opracowaniu owa wielostronność rozważań i prowadzenia badań jest pokazana poprzez poszukiwanie więzi między systemem informacyjnym rachunkowości a potrzebami informacyjnymi wynikającymi z prawnokarnych wymogów związanych z przeciwdziałaniem procederowi prania brudnych pieniędzy i jego zwalczaniem.

Celem praktycznym rozważań było zaprezentowanie istoty zjawiska nielegalnego obrotu pieniężnego przez koncentrację uwagi na pozabankowym obszarze jego występowania, przedstawienie międzynarodowych inicjatyw przeciwdziałających praniu pieniędzy oraz prawnych skutków tych działań w krajowym porządku prawnym, ocena dotychczasowych osiągnięć instytucji i organów zajmujących się przeciwdziałaniem i zwalczaniem ML, a także diagnoza stopnia przygotowania księgowych do realizacji wspomnianych obowiązków ustawowych.

Osoby związane z praktyką gospodarczą nierzadko wskazują, że postrzegają rachunkowość jako zbiór norm prawnych, których respektowanie powinno dawać rękojmię rzetelnego prowadzenia ksiąg, a w konsekwencji prezentację wiernego obrazu ekonomicznego jednostki gospodarczej. Należy w tym miejscu powtórzyć, że krąg zainteresowań rachunkowości nie obejmował i nie obejmuje badań lub prowadzenia analiz związanych z legalnością pochodzenia aktywów oraz źródeł ich finansowania. Pełniąc jednak funkcję informacyjną, rachunkowość, a w zasadzie księgowość będąca jej podsystemem, została obarczona nowym zadaniem, polegającym

na ocenie możliwości wystąpienia przesłanek prania pieniędzy w związku z ewidencjonowanymi zdarzeniami gospodarczymi. Na tym tle wyłoniło się nowe służebne zadanie rachunkowości, jakie nadały jej nie tylko normy, ale także nauki prawne, zwłaszcza kryminalistyka i kryminologia, które będąc odrębnymi specjalnościami nauk prawnych, koncentrują uwagę na objawach i przyczynach przestępczości, w tym na taktycznych zasadach, sposobach i technicznych metodach rozpoznawania i wykrywania przestępstw i ich sprawców [Hanausek 2005].

Obecnie, a więc ponad sześć lat od wprowadzenia nowych regulacji prawnych, m.in. w środowisku księgowych nie są odosobnione poglądy utrzymujące, że za przeciwdziałanie praniu pieniędzy powinny odpowiadać wyłącznie instytucje finansowe, ponieważ tylko tam może dochodzić do prób zalegalizowania nielegalnie uzyskanych wartości majątkowych. Stwierdzenie to wydaje się oczywiste, trudno jednak dyskutować o sensie obowiązywania normy prawnej w warunkach braku wiedzy o znaczeniu źródeł informacji dotyczących ML, a pochodzących od jednostek z różnych branż. Problem ten zainspirował zamiar udzielenia odpowiedzi na pytanie: czy włączenie niektórych jednostek gospodarczych, w szczególności zajmujących się usługowym prowadzeniem ksiąg rachunkowych, do grona podmiotów analizujących transakcje pod kątem prania pieniędzy było na tyle wskazane, że skala omawianego zjawiska zmniejszyła się znacząco lub przestało ono mieć gospodarcze i społeczne znaczenie? Po pierwsze, pranie pieniędzy nie jest jednorazową czynnością, która sprowadza się do umieszczenia środków pieniężnych w systemie finansowym, a następnie korzystania z nich bez ograniczeń. Jest to otwarty zbiór działań, charakteryzujący się brakiem możliwości określenia miejsca wystąpienia i czasu trwania. Po drugie, pieniądza nie należy kojarzyć wyłącznie z jego gotówkową postacią, ale w równej mierze z pozostałymi składnikami majątkowymi przedstawiającymi wartość pieniężną. Po trzecie, bezwiednym uczestnikiem procedury prania pieniędzy może być niczego nieświadomy podmiot gospodarczy współpracujący na partnerskich zasadach z innymi jednostkami, których reprezentanci lub właściciele mogą realizować zakazane prawem działania związane z ML. Ta możliwość jest zdecydowanie najbardziej niebezpieczna, bo wykorzystuje pozytywnie rozumiane zaufanie biznesowe.

Na tym tle wyłoniła się prawnokarna problematyka prania brudnych pieniędzy, której znaczenie trudno przecenić ze względu na jej praktyczny wydźwięk. Mowa tutaj o wspomnianych modyfikacjach ustawowych, rozszerzających katalog tzw. instytucji obowiązanych, w tym o podmioty, które nie dokonują bezpośrednio operacji finansowych, ale z racji posiadania informacji o zdarzeniach gospodarczych zostały zobowiązane przez ustawodawcę do odrębnego rejestrowania transakcji, które mogłyby mieć związek z nielegalnym obrotem pieniężnym, a także informowania o tym właściwego organu państwowego. Wobec braku wzorców wskazujących sposoby realizacji obowiązków wynikających z nowej normy prawnej niemającej merytorycznego związku z nauką lub praktyką rachunkowości niezbędne było podjęcie studiów i analiz, które zmierzałyby do poszukiwania czynników ograniczających

ryzyko ML w aspekcie możliwości wyselekcjonowania w księgach rachunkowych składników majątkowych pochodzących z przestępstw. Z punktu widzenia osób lub podmiotów prowadzących księgi rachunkowe rozważania te były niezbędne, ponieważ restrykcje finansowe i karne za zaniechanie lub nieprzestrzeganie obowiązujących przepisów prawa są bardzo dotkliwe. Na przełomie lat 2009/2010 organizowano pierwsze konferencje naukowe z udziałem praktyków rachunkowości, na których sygnalizowano niezbędne zmiany organizacyjne w pracy księgowych⁵ oraz równoległe, trwające do dnia dzisiejszego, szkolenia z zakresu przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu prowadzone m.in. przez Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.

Zasygnalizowane zagadnienia pozwoliły na przedstawienie głównego celu pracy, którym było określenie znaczenia rachunkowości i zawodu księgowego w systemie przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy. Niebezpieczeństwa związane z nielegalnym obrotem pieniężnym rodzą bowiem konieczność poszerzenia tradycyjnie pojmowanych metod i funkcji (informacyjnej i kontrolnej) rachunkowości o ocenę (motywacje i cele prowadzenia) operacji gospodarczych jednostek. Celami cząstkowymi były:

1. Ustalenie możliwości wniesienia istotnego udziału w proces przeciwdziałania praniu pieniędzy przez osoby zawodowo związane z rachunkowością, zwłaszcza zajmujące się usługowym prowadzeniem ksiąg rachunkowych.

2. Próba odpowiedzi na pytanie: czy wymogi ustawy o PPPiFT, obejmujące m.in. badanie transakcji pod kątem ich praworządności, a następnie raportowanie organowi państwowemu, powinno być uznane za nowy element rachunkowości instytucji obowiązanych, w szczególności biur rachunkowych?

Realizacja postawionych celów wymagała badań naukowych w zakresie:

- 1) możliwości sprzężenia pracy księgowych z procedurami kontrolnymi AML,
- 2) zasadności włączenia normy prawnej związanej z przeciwdziałaniem praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu w system rachunkowości,

- 3) wpływu występowania pozytywnych przesłanek prania pieniędzy na ekonomiczny wizerunek jednostki,

- 4) rozstrzygnięcia dylematów etycznych rachunkowości odnoszących się do obowiązkowego informowania organu państwowego o podejrzanych transakcjach pod rygorem sankcji finansowych i karnych.

Osiągnięcie wyznaczonych celów wymagało weryfikacji tez badawczych, które sformułowano następująco:

1. Rachunkowość nie generuje i nie jest w stanie generować informacji umożliwiających typowanie transakcji mających związek z praniem brudnych pieniędzy, i to zarówno w momencie ich ewidencji, jak i po dokonaniu zapisu.

⁵ Na przykład XVII Konferencja Naukowa pt. *Zmiany w rachunkowości, rewizji i podatkach wyzwaniem dla biegłego rewidenta*, Instytut Rachunkowości Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu oraz Regionalny Oddział Krajowej Izby Biegłych Rewidentów we Wrocławiu [Wiszniewski 2009, s. 109].

2. Ocena operacji gospodarczych dokonywana przez księgowych ze względu na możliwość nielegalnego obrotu pieniężnego jest subiektywna, a jej wyniki mogą być błędne ze względu na ograniczoną ilość informacji o transakcjach.

3. Możliwość prania brudnych pieniędzy poprzez działania gospodarcze podlegające ewidencji w księgach rachunkowych nie jest nową kategorią ryzyka w rachunkowości, lecz stanowi jeden z czynników kształtujących ryzyko działalności jednostek gospodarczych wskazanych przez normę prawną, w tym zajmujących się usługowym prowadzeniem ksiąg rachunkowych.

4. Stopień wdrożenia przez biura rachunkowe procedur AML, wymaganych przez ustawę o PPPiFT, jest niepełny, a ich realizacja sprawia trudności.

5. Księgowi prowadzący działalność gospodarczą lub zatrudnieni w jednostkach będących instytucjami obowiązany, w szczególności zajmujących się usługowym prowadzeniem ksiąg rachunkowych, oraz biegli rewidenci i doradcy podatkowi nie są tymi podmiotami i osobami, od których można oczekiwać znaczących efektów w przeciwdziałaniu praniu pieniędzy w obecnych uwarunkowaniach prawnych.

Przedstawione tezy koncentrują wprawdzie uwagę na możliwościach generowania informacji przez system rachunkowości oraz na ocenie transakcji przez księgowych, nie ilustrują one jednak toku pracy i sposobu wnioskowania, opierającego się również na pytaniach problemowych. Było to następstwem wieloaspektowego i wielowątkowego nurtu badań teoretycznych, co wynikało z interdyscyplinarnych cech rachunkowości i jej służebnej roli nie tylko wobec nauki i praktyki zarządzania, ale również obowiązujących norm prawnych niezwiązanych z rachunkowością. Ze względu na to zagadnieniom fundamentalnym, szerzej objaśniającym cele, tezy i związane z nimi pytania problemowe, poświęcono odrębną część niniejszego opracowania (podrozdział 4.2).

Realizacja celów i weryfikacja tez badawczych wymagały określenia zakresu badań, które zostały ujęte w trzech obszarach: czasowym, przedmiotowym i podmiotowym. Okres badawczy ustalono na czas pomiędzy II kwartałem 2010 r. a I kwartałem 2015 r., który w przybliżeniu odpowiada okresowi obowiązywania zmienionej ustawy o PPPiFT. Przedmiotem badań był nielegalny obrót pieniężny, a także system oraz procedury przeciwdziałające temu zjawisku. Obiektem (podmiotem) badań były jednostki gospodarcze zajmujące się usługowym prowadzeniem ksiąg rachunkowych, prowadzone lub zatrudniające księgowych, które w ustawie o PPPiFT zostały włączone do grona „instytucji obowiązanych”. Podmiotem badań nie był sektor finansowy, w tym bankowy. Było to spowodowane m.in. odmiennymi zasadami przeciwdziałania zjawisku ML w tych instytucjach, co jest następstwem przeprowadzania transakcji pieniężnych, włączeniem ryzyka prania brudnych pieniędzy w skład ryzyka bankowego oddziałującego na poziom funduszy własnych przy określaniu adekwatności kapitałowej, realizacja obowiązków ustawowych przez wyspecjalizowane jednostki organizacyjne banków, a także sposób sprawowania nadzoru nad działalnością bankową przez Komisję Nadzoru Finansowego.

Problematyka podjęta w niniejszej publikacji jest zagadnieniem sporadycznie ujmowanym w piśmiennictwie naukowym. Dostępne opracowania traktują zagadnienie prania pieniędzy głównie z prawnokarnego punktu widzenia, koncentrując uwagę na etiologii ML, sygnalizując ewentualnie kierunek niezbędnych działań legislacyjnych, organizacyjnych i kryminalistycznych, które przeciwdziałają temu procederowi. Niniejsze opracowanie jest naukowym spojrzeniem na problem prania pieniędzy od strony rachunkowości i zawodów z nią związanych, nie wyłączając praktycznych aspektów oraz zagadnień prawnokarnych, ponieważ stanowią one tło i przyczynę omawianego tematu. Zadaniem autora było także wniesienie i poszerzenie dorobku nauki o rachunkowości o nowe obszary wiedzy bezpośrednio oddziałujące zarówno na teorię jak i praktykę, a także systematykę tego dorobku, dzięki zaś wynikom badań empirycznych – ustalenie stopnia realizacji zobowiązań postawionych przez ustawodawcę określonej grupie osób i jednostek gospodarczych.

Pranie pieniędzy jest często łączone z finansowaniem terroryzmu. Praca nie koncentruje jednak uwagi na tym zjawisku, ponieważ finansowanie terroryzmu należy rozpatrywać oddzielnie, gdyż jego podłożem nie są wyłącznie przesłanki ekonomiczne, ale odmienne poglądy polityczne, religijne lub kulturowe, akty terrorystyczne zaś można ogólnie określić jako próby zburzenia istniejącego porządku prawnego i poczucia bezpieczeństwa społecznego. Problemu tego jednak całkowicie nie pominięto z uwagi na rosnące lub stale występujące zagrożenie tym zjawiskiem oraz udział Polski w koalicji antyterrorystycznej.

Interdyscyplinarny charakter podjętego tematu wymagał zastosowania różnych metod badawczych. Wobec faktu, że zagadnienie przeciwdziałania praniu pieniędzy jest stosunkowo nowym problemem, a sam proceder można określić mianem podziemia gospodarczego, postępowania zaś prowadzone przez organy ścigania objęte są klauzulami wyłączającymi ich jawność, powołanie się na konkretne udokumentowane przypadki nadużyć było niemożliwe. Z tego też powodu przeprowadzone badania obejmują wynik studiów krajowych i zagranicznych opracowań, a także analizy raportów i komunikatów publikowanych na stronach internetowych Generalnego Inspektora Informacji Finansowej (GIIF), Ministerstwa Sprawiedliwości, Policji, a także instytucji zagranicznych, w tym Grupy Specjalnej ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (FATF). Uwzględniono przy tym doświadczenia zawodowe autora podczas pracy w sektorze bankowym, opiniowaniu od ponad 22 lat spraw gospodarczych na potrzeby organów wymiaru sprawiedliwości, a także dotyczące problemów i uwag zgłaszanych podczas szkoleń księgowych i osób odpowiedzialnych w jednostkach gospodarczych za przeciwdziałanie praniu pieniędzy. Część empiryczną publikacji stanowiły wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku księgowych, które poddano analizie statystycznej. Autor pragnie podziękować Zarządowi Głównemu oraz Radzie Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce za pomoc w przeprowadzeniu tych badań.

Prezentowana praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów merytorycznych, zakończenia, załączników oraz spisu literatury, aktów prawnych, tabel i rysunków.

Zadaniem pierwszego rozdziału było przedstawienie podstawowych zagadnień związanych z praniem pieniędzy. Z tego powodu uwagę skoncentrowano na metodach, technikach oraz fazach, jakie można wyodrębnić w tym procederze, uwzględniając jednocześnie najnowsze sposoby wprowadzania brudnych pieniędzy do legalnego obrotu gospodarczego. Mowa tutaj o internecie i płatnościach elektronicznych, które stały się na tyle powszechne, że stanowią dogodny – z punktu widzenia sprawców – kanał i formę obrotu pieniężnego, a także o walutach wirtualnych będących specyficznym dobrem majątkowym, które od niedawna zaistniało w gospodarce realnej. Uzupełnieniem rozdziału pierwszego jest zasygnalizowanie wspomnianych związków prania pieniędzy z terroryzmem.

Rozdział drugi skupia uwagę na prawnych aspektach przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy. Przedstawiono w nim najważniejsze międzynarodowe inicjatywy związane z AML oraz implementację przyjętych na świecie rozwiązań do krajowego porządku prawnego. Istotną część rozdziału stanowi omówienie ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu jako podstawowego aktu prawnego wskazującego podmioty zobowiązane do raportowania transakcji mogących mieć związek z omawianym procederem oraz przesyłania tych danych do GIIF. Podjęcie tematyki prawnej wynikało również z tego, że stosowana w aktach normatywnych terminologia może być obca osobom zawodowo zajmującym się rachunkowością, a jednymi z ważnych rozdziałów ustawy o PPPiFT są te, które dotyczą kar pieniężnych i odpowiedzialności karnej.

Trzeci rozdział poświęcono rachunkowości jako systemowi gromadzenia rzetelnej informacji ekonomicznej oraz zasadom wykonywaniu zawodu księgowego w aspekcie możliwości przeciwdziałania praniu pieniędzy przez biura rachunkowe. Zwrócono w nim uwagę na znaczenie dowodu księgowego, ochronę danych, a także zachowania etyczne wymagane w zawodach związanych z rachunkowością. Nie pominięto przy tym niedawnych zmian w normach prawnych rachunkowości mających związek z deregulacją zawodu księgowego oraz ich możliwego wpływu na postrzeganie tej profesji jako zawodu zaufania publicznego. Istotną część rozdziału stanowiło również omówienie międzynarodowych inicjatyw organizacji skupiających księgowych, a odnoszących się do problematyki AML.

Rozdział czwarty składa się z trzech części. W pierwszej z nich dokonano analizy i syntetycznej oceny skuteczności funkcjonowania krajowego systemu przeciwdziałania procederowi prania pieniędzy i jego zwalczania w ostatnich pięciu latach. Część druga przedstawia założenia koncepcyjne i metodologiczne przeprowadzonych badań, natomiast w części trzeciej zaprezentowano ich wyniki. W zakończeniu sformułowano wnioski i postulaty będące efektem weryfikacji postawionych tez oraz osiągnięciem celu publikacji.

Adresatem niniejszej książki są przede wszystkim środowiska uniwersyteckie, dla których poruszone zagadnienia mogą stanowić inspirację do dalszych badań i analiz. Publikacja powinna znaleźć się również w kręgu zainteresowań księgowych, ponieważ jej problematyka dotyczy praktyki gospodarczej. Wprawdzie w książce

dokonano analizy najnowszych znanych metod i technik prania brudnych pieniędzy, nie przekazano jednak uniwersalnego klucza, który pozwalałby na bezbłędne i szybkie wykrycie podejrzanych transakcji. Wydaje się to zresztą niemożliwe, ponieważ odpowiednio wykształcona i zmotywowana osoba może tak przygotować transakcję, że bez głębszych analiz odróżnienie jej od legalnej operacji będzie niemożliwe lub mało prawdopodobne.

Autor ma świadomość, że w niniejszej monografii poruszono jedynie wybrany obszar problematyki związanej z nielegalnym obrotem pieniężnym. Stwarza to możliwość przeoczenia niektórych zagadnień i wątków, ale treść książki powinna stanowić także inspirację do dyskusji i badań nad tym groźnym zjawiskiem, które – co wynika z danych statystycznych – ma tendencję rosnącą. Jeżeli dzięki niniejszej publikacji przynajmniej jeden przypadek prania pieniędzy zostanie wyeliminowany, cel książki zostanie osiągnięty.